

MUKSİRÛN VE HADİS SAYILARI

Dr. Mustafa Karataş*

“*Muksirûn*”, Rasûlullah’ın (s.a.v) sahâbesi arasında kendilerinden Bakî b. Mahled’in *Müsned*’inde mükerrerleriyle birlikte binden fazla hadis rivayet edilen kimselerdir. Bunlar da Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah ve Ebû Saîd el-Hudrî olmak üzere sadece yedi kişidir. “*Muksirûn*” içerisinde yer alan bu yedi sahâbîyi, hadis rivayeti ve kendilerinden rivayet edilen hadis sayıları bakımından daha geniş inceleyebilmek için her birini müstakil olarak ele almak gerekmektedir.

1. Ebû Hüreyre

Asıl adı Abdurrahman b. Sahr olan Ebû Hüreyre, Ezd’in bir kolu olan Devs kabilesindedir¹. Hicretin yedinci yılında Hayber’in fethi sırasında Medine’ye gelmiş² ve “*Ashâb-ı suffe*”ye katılmıştır. Sahâbe içerisinde en

* Fatih Mesih Paşa Camii İmam-Hatibi.

1 Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*; II, 578.

2 Ebû Hüreyre kendisinin Medine’ye gelişini şöyle anlatmaktadır: Resûlullah Hayber’i fethedince henüz Hayberde iken ben (Yemen’den) gelmiştim. O sırada Resûlullah ganimet dağıtıyordu. Ben: “Ya Resûlallah, bana da bir pay ayır!” dedim. Saîd b. Âs oğullarından biri (Ebân b. Saîd): - Ona verme Yâ Resûlallah! dedi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre: “Şu da kim oluyor?! İbn Kavkal’ın katili” dedi. Ebân b. Saîd de şöyle çıktı: - Vay şu dağ kedicğine de şaşılır! O, Yemen’in Devs illerindeki Da’n dağının başından üzerimize geldi. Müslüman bir kişinin katilini bana yükleyerek cehennemlik olduğumu iddia ediyor. Fakat bilmelidir ki, Allah Kavkal’e benim elimle şehit olmayı nasip etti de, beni onun elinde kafir olarak ölmekten kurtardı (bk., Buhârî, Cihâd, 28; krş. İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gâbe, V, 316; Zehebî, a.e.. II, 588; İbn Hacer. Tehzib, VI, 481).

çok hadis rivayet eden kimse Ebû Hüreyre'dir. Hadis ilmine çok düşkündür. Hadis hâfızları bu ümmetin hadisçileri arasında en üstün mertebeye onu layık görmüşlerdir. Şâfiî onun en çok hadis rivayet eden kişi olduğunu söylemektedir³. Ebû Hüreyre'nin hadis ilmine karşı olan sevgisini Hz. Peygamber dahi onaylamıştır. Ebû Hüreyre bir gün Hz. Peygamber'e kıyamette ilk önce kime şefaate edeceğini sormuş, Hz. Peygamber de, "*Hadis ilmine olan iştîyakın sebebiyle bu soruyu ilk önce senin soracağını tahmin edebiliyordum*" buyurmuştur⁴.

Ebû Hüreyre'nin hâfızası çok kuvvetli idi; ezberlediğini aynen nakleledi⁵. Zira bu konuda o Hz. Peygamber'in duasını almıştı⁶. Bütün yaşantısını ilme vakfetmiş olan Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'den duymadığı bazı hadisleri, Ebû Bekir, Ömer, Nadra b. Ebû Nadra, Fadl b. Abbas, Übey b. Ka'b, Üsâme b. Zeyd ve Hz. Âişe gibi sahâbîlerden dinlemiştir⁷. Kendisinden muhacir ve ensar neslinden 800 kişi ve ashaptan bir grup rivayette bulunmuşlardır⁸. Zehebî *Kütüb-i Sitte*'de yer alan râvilerinden 365 kadar şahsın ismini zikretmiştir⁹ ki bunlar arasında İbn Abbas, Vâsile, Câbir, Mervan b. Hakem, Saîd b. el-Müseyyeb, Selman el-Eğar, Mâlik b. Ebû Âmir, Ebû Üsâme b. Sehl, Hafs b. Âsım, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Süleymân b. Sehl, Hafs b. Âsım, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Süleymân b. Yesâr, Tâvûs, İkrime, Mücahid, 'Atâ', Âmir eş Şa'bî Ebû Sâlih es-Semmân gibi şahıslar sayılabilir¹⁰. Ebû Hüreyre 78 yaşında iken hicrî 59 senesinde vefat etmiştir¹¹.

Ebû Hüreyre'nin hadisleri anlama ve kavrama bakımından sahâbe arasında zaman zaman tenkitlere maruz kaldığı da görülmekte-

3 Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 17.

4 Buhârî, *İlim* 33.

5 İbn Kayyım, *el-Vâbilü's-sayyib*, s. 71.

6 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 316; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 595.

7 İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 480.

8 Kettâni, Abdülhay, *et-Terâtib*, III, 209. Öğrencilerinin sayısının 700 veya 800'den fazla olduğu da söylenmektedir (bk., İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 317; Zehebî, a.e., II, 579; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 17; Sâlihî, *Tabakât*, I, 92; karşı, Okiç, *Hadis Meselerleri*, s. 46).

9 Zehebî, a.e., II, 579-585.

10 bk., a. mlf., a. yer; İbn Hacer, a.e., VI, 480-481.

11 İbnü'l-Esîr, a.e., V, 317; Zehebî, a.e., II, 626; İbn Hacer, a.e., VI, 481.

dir¹². Özellikle Hz. Ömer ve Hz. Âişe onun rivayetlerine yer yer müdahalelerde bulunmuşlardır. Bazı durumlarda Ebû Hüreyre bu gibi eleştirilere karşı kendini savunmuş, bazılarında ise hata ettiğini itiraf etmiştir¹³. Son devirde ise, özellikle başta Goldziher olmak üzere hadis ilmi ile ilgilenen bir çok müsteşrik tarafından ortaya atılan fikirler sebebiyle çoğu zaman haksız ithamlara hedef olmuştur. Eleştiriler daha çok onun Hz. Peygamber ile kısa bir süre beraber bulunmasına rağmen çok hadis rivayet etmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Ka'bu'l-Ahbar'dan etkilendiği iddia edilerek rivayetlerinde isrâiliyyât bulunduğu fikri de ileri sürülmüştür¹⁴.

Hemen hemen bütün hadis musanniflerinin kitaplarında rivayetlerine yer verdiği Ebû Hüreyre'nin bazı hadisleri, talebelerinden biri olan Hemman b. Münebbih (ö.131/748) vasıtasıyla bize intikal etmiş durumdadır. Hemmam'ın, Ebû Hüreyre'den işittiğini haber verdiği mecmua 138 hadis ihtiva etmektedir¹⁵. Bu hadislerin büyük bir kısmı Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Ebû Hüreyre bölümünde yer almaktadır¹⁶.

12 Zerkeşî, *el-İcâbe*, s. 103; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 219; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 198-201; Ebû Reyve, *Ebû Hüreyre*, s. 133-143; a. mlf., *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, s. 223-242.

13 Ebû Hüreyre şahsını çok hadis rivayet etmekle itham edenlere karşı, muhacirlerin ticaret ve alışverişle, ensarın da tarlalarıyla meşgul olurken kendisinin karın tokluğuna Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadığını hatırlatmaktadır (bk. Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 595). Diğer taraftan cennetle müjdelenmiş on kişiden biri olan Talha b. Ubeydullah, kendilerinin duymadığı pek çok hadisi Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den dinlemiş olabileceğini açıklamaktadır (bk., İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 482).

14 Ebû Reyve, *Ebû Hüreyre*, s. 89-94; a.mlf., *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, s. 227-231; Müsevî, *Ebû Hüreyre*, s. 50-58; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 199-201.

15 Hemmam b. Münebbih'in bu sahifesi Sahifetü Hemmam diye meşhurdur. Muhammed Hamîdullah bu sahifeyi birbirinin aynı olan Berlin ve Şam'da keşfettiği iki el yazmasından yararlanarak neşretmiştir (bk., *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahifa-i Hemmam b. Münebbih*, trc. K. Kuşçu, İstanbul 1967). Söz konusu sahifenin yayınlanmış üç Türkçe tercümesi vardır; 1. *İlk Hadis Mecmualarından Hemmâm b. Münebbih'in Hadis Mecmuası* (çev. Ragıp İmamoğlu), Ankara 1966, 2. *Hemmâm b. Münebbih'in Sahifesi* (trc. Talat Koçyiğit), Ankara 1967, 3. *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahifa-i Hemmâm b. Münebbih* (trc. Kemal Kuşçu), Ankara 1697 (bk., Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, s. 237). Diğer taraftan Rıfat Fevzi Abdülmuttalib'in şerhederek yaptığı neşirde 139 hadis olduğu görülmektedir (bk. *Sahifeti Hemmam b. Münebbih*, s. 4-687).

16 Bizim saymamıza göre, *Müsned*'de yedi sayfa içerisinde (II, 312-319) 125 hadis yer almaktadır.

Ebû Hüreyre'nin Buhârî'deki tekrarsız hadis sayısı 446'dır¹⁷. Ayrıca *Sa-hihayn*'da tekrarsız 609 hadisi bulunmaktadır. Bunların 326'sı "*müttefekun aleyh*" hadislerdir. Bu hadislerden 93 tanesi yalnız Buhârî'de, 190 tanesi de yalnız Müslim'de yer almaktadır¹⁸.

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 5374 hadisi¹⁹ bulunan Ebû Hüreyre'nin *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 1137, Müslim 2375, Tirmizî 695, Nesâî 795, Ebû Dâvûd 749, İbn Mâce 835, Ahmed b. Hanbel 4297²⁰, Mâlik 184 ve Dârimi 291. **Toplam 11.358 hadis.**

2. Hz. Âişe

Ümmü'l-mü'minîn (Müminlerin annesi) olan Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir'in kızıdır. Hafızasının kuvveti ve fasih konuşması ile de ün yapmış olan Hz. Âişe'nin, Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın halifeliği sırasında bağımsız olarak

17 Tokâdî, *Miftâhu's-sahihayn*, s. 8; Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, I, 58; Ugan, *Dinî ve gayr-i dinî rivayetler*, s. 208. Mustafa et-Tokâdî ve Zakir Kâdirî Ugan, bu sayılara tekrar edilen hadislerin dâhil olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca her ikisinin de Buhârî'de hadisleri geçen sahâbî ve hadis sayılarını verdiği cetvele göre Buhârî'deki toplam hadis sayısı 2602 yapmaktadır ki, bu da İbn Hacer'in Buhârî için verdiği tekrarsız hadis sayısıdır (bk., Tokâdî, *Miftâhu's-sahihayn*, s. 10; Ugan, *Dinî ve gayr-i dinî rivayetler*, s. 210).

18 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 396; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 632; krş. Accâc, *Ebû Hüreyre*, s. 137; Kandemir, "*Ebû Hüreyre*", DİA, X, 164.

19 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî neşri), s. 37; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, a.e., a. yer.

20 Ebû Hüreyre'nin Ahmed b. Hanbel'deki hadis sayıları için de çok değişik rakamlar ileri sürülmektedir. Ahmed Muhammed Şâkir 3848 hadis derken (el-Bâis, s. 182), Ekrem Ziyâ Ömerî 3879 rakamını vermektedir (*Bakî b. Mahled*, s. 25). Bizim bu çalışmamız sırasında tesbit edebildiğimize göre Ebû Hüreyre'nin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 313 sayfa içerisinde (II, 227-541) tekrarları ile birlikte 4277 hadis bulunmaktadır. Ancak yukarıda da verdiğimiz gibi, Hadis CD'ye göre bu sayı 4297'dir. Kanaatimizce bizim tesbitimiz ile CD'deki bu 20 hadislik farkın sebebi, Ebû Hüreyre'ye ait bu hadislerin, muhtemelen *Müsned*'de başka sahâbîlerin bölümleri içerisinde geçmiş olmasıdır. Çünkü Ahmed b. Hanbel zaman zaman bir sahâbîye ait hadisi başka bir sahâbînin bölümü içerisinde de zikretmektedir. A. Muhammed Şâkir de onun bu metodunu tesbit ettiğini bize haber vermektedir (bk., *el-Bâis*, s. 183). *Müsned*'in Darü'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre Ebû Hüreyre'nin söz konusu eserde 3842 hadisi olduğu anlaşılmaktadır (bk., Ahmed b. Hanbel, III, 3-650, VIII, 8).

fetva verdiği bildirilmiştir²¹. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2210 hadisi bulunduğu²² için şimdiye kadar yapılan klasik sıralamaya göre "*müksirûn*"un dördüncü sırasında yer alırken, yaptığımız değerlendirmeyele ikinci sıraya yükselmiştir.

Hız. Âişe, Hız. Peygamber'in hanımı olduğu için ondan pek çok hadis duymuş, başkalarının bilemediği hallerine ve davranışlarına tanık olmuş, dolayısıyla Kur'an ve sünneti de çok iyi öğrenmiştir. Hız. Peygamber ile küçük yaşta evlendiği için, onun vefatından sonra yaklaşık 39 yıl daha yaşamış ve Hız. Peygamber'den duymadığı hadisleri başta babası Ebû Bekir olmak üzere, Ömer, Sa'd b. Ebû Vakkas, Hamza b. Amr el-Eslemi, Fâtıma, Cüdâme bnt Vehb gibi sahâbîlerden almış; tefsir, hadis, fıkıh gibi konularda zamanın otoritesi kabul edilmiştir. İlminden istifade etmek için kendisine müracaat edildikçe bildiği hadisleri rivayet etme fırsatı bulmuştur²³. Kaynaklarda, kendisinden çok fazla kişinin hadis aldığı nakledilmektedir. Bunlar arasında sahâbîlerden Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, tâbîlerinden Esved b. Yezîd, Süleyman b. Yesâr, Saîd b. el-Müseyyeb, Tâvûs, İkrime, Mücâhid, Alkame, İbn Sîrîn, Mesrûk gibi şahısların adları zikredilebilir²⁴. Zehebî, Hız. Âişe'den hadis alanlardan yaklaşık 200 kadar râvi adını zikretmektedir²⁵. 65 yaşında iken hicrî 58 senesinin Ramazan ayında Medine'de vefat eden Hız. Âişe'nin cenaze namazını Ebû Hüreyre kıldırılmıştır²⁶.

Hız. Âişe'nin Buhârî'de yer alan tekrarsız hadis sayısı 242'dir²⁷. *Suhîhayn*'da yer alan tekrarsız hadis sayısı ise, bir tesbite göre 297²⁸, diğer bir

21 İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 139-140.

22 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s. 39; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 139.

23 Zehebî, a.e., II, 19; İbn Hacer, a.e., VI, 604.

24 bk., İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 504; Zehebî, a.e., II, 137-139.

25 Zehebî, a.e., a.yer. Ayrıca İbn Hacer de bir isim listesi vermektedir (bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 604).

26 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 61; Nevevî, *Minhâc*, I, 183; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 40-60 h. s. 124; a. mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 192.

27 Tokâdî, *Miftâhu's-Sahihayn*, s. 9; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 209.

28 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 403.

tesbite göre ise 316'dır. Bunun 194'ü "müttefekun aleyh" olup, 54'ü Buhârî'de, 68'i de Müslim'de yer almaktadır²⁹.

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2210 hadisi³⁰ bulunan Hz. Âişe'nin, *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 991, Müslim 1506, Tirmizî 330, Nesâî 763, Ebû Dâvûd 582, İbn Mâce 503, Ahmed b. Hanbel 2707³¹, Mâlik 122, Dârimi 209. **Toplam 7.713 hadis.**

3. Abdullah b. Ömer

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 2630 hadisi bulunduğu için³² "mukşirîn" sıralamasında üçüncü sıraya yerleştirilmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber zamanında henüz küçük yaşta olan Abdullah b. Ömer, Peygamber'den duymadığı hadisleri babası Ömer'den, amcası Zeyd'den kız kardeşi Hafsa'dan, ayrıca Ebû Bekir, Osman, Ali, Bilâl, İbn Mes'ûd ve Hz. Âişe gibi sahâbîlerden almıştır³³. Kendisinden akraba ve çocukları başta olmak üzere pek çok şahıs hadis rivayet etmiştir. Zehebi bunların 230 kadarını zik-

29 Âmirî, *er-Riyâdu'l-müstedâbe*, 311. Âmirî'nin verdiği rakamlara göre Hz. Âişe'nin Buhârî'de 248, Müslim'de 262 tekrarsız hadisi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan İbnü'l-Cevzî ve Zehebî 174 hadisin "müttefekun aleyh" olduğunu, Buhârî'nin 54, Müslim'in de 69 hadiste in-firad ettiğini haber vermektedirler (bk., İbnü'l-Cevzî, a.e., s. 403; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 192).

30 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s. 39; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 139.

31 Bizim saymamıza göre Hz. Âişe'nin *Müsned* içerisinde kendisine ait bölümde 213 sayfada (VI. 69-282) yer alan hadislerinin sayısı toplam 2383'tür. Yukarıda zikrettiğimiz 2707 sayısı ile bu 2383 sayısı arasında 324 hadislik bir fark görülmektedir. Bu farkın sebebi, daha önce Ebû Hüreyre ile ilgili rakamları zikrederken de ifade ettiğimiz gibi, aynı sahâbînin hadislerinin muhtemelen başka sahâbîlere ait bölümler içerisinde de geçmesinden kaynaklanmaktadır. Hadis CD'de bu durum açığa çıkmaktadır. *Müsned*'in Daru'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre Hz. Âişe'nin söz konusu eserde 2410 hadisi olduğu anlaşılmaktadır (bk., Ahmed b. Hanbel, IX, 267-575, X, 5-156). Şemseddin İbnü'l-Cezeri (ö. 833/1429) tarafından, Hz. Âişe'nin *Müsned*'de 1340 olduğu rivayet edilse de, A. Muhammed Şakir bu rakamın doğru olmadığını açıklamaktadır (bk., Şakir, *Selâse kütüb 'ani'l-Müsned*, s. 23).

32 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s.38; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 238.

33 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 229; Zehebî, a.e., III, 204; İbn Hacer, *Tehzib*, III, 213.

retmektedir³⁴. Hz. Peygamber'in vefatından sonra altmış yıl daha yaşamış, böylece bildiği hadisleri rivayet imkânı bulmuştur³⁵. Kız kardeşi Hafsa Hz. Peygamber'in hanımı olduğu için Resûlullah'ın yanına sıkça gelmesi kolay olan Abdullah, daha sonra ortaya çıkan siyâsi olaylardan uzak kalarak kendisini hadis rivayetine vermiştir. Abdullah b. Ömer 87 yaşında iken hicri 73 yılında Mekke'de vefat etmiştir³⁶.

Abdullah b. Ömer'in Buhârî'de 270 adet tekrarsız hadisi yer almaktadır³⁷. Sahîhayn'da bulunan tekrarsız 280 hadisin 168'i "*müttefekun aleyh*" olup, geri kalan 81'i yalnız Buhârî'de ve 31'i de yalnız Müslim'de mevcuttur³⁸.

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2630 hadisi³⁹ bulunan İbn Ömer'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 857, Müslim 1549, Tirmizî 379, Nesâî 674, Ebû Dâvûd 488, İbn Mâce 465, Ahmed b. Hanbel 2377⁴⁰, Mâlik 343, Dârimi 205, **Toplam 7.337 hadis.**

4. Enes b. Mâlik

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 2624, Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde ise 2286 hadisi bulunan Enes b. Mâlik, şimdiye kadar yapılan sıralamada "*muksirûn*"un üçüncü sırasında yer alırken, burada dördüncü sıraya yerleşmiştir. Enes henüz on yaşında iken Hz. Peygamber'in hizmetine girmiş, böylece onun pek çok sözlerine ve davranışlarına şahit olmuştur. Kendisi Hz. Peygamber'in vefatı sırasında 21 yaşında olduğunu söylemektedir⁴¹.

34 Zehebî, a.e., III, 204-209.

35 İbnü'l-Esîr, a.e., III, 214; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*', III, 221; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 214.

36 İbnü'l-Esîr, a.e., III, 230; Zehebî, a.e., III, 232; İbn Hacer, a.e., a.yer; a.mlf., *el-İsâbe*, IV, 107, 109.

37 Tokâdî, *Miftâhu's-Sahihayn*, s. 8; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 206.

38 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 395; Âmirî, *er-Riyâdu'l-müstetâbe*, s. 195.

39 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s. 38; İbnü'l-Cevzî, a.e., s. 363; Zehebi, a.e., III, 238.

40 *Müsned*'in Daru'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre Abdullah b. Ömer'in söz konusu eserde 2034 hadisi olduğu anlaşılmaktadır (bk., Ahmed b. Hanbel, II, 199-547).

41 Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*', III, 397.

Bizzat Peygamber'den duymadığı hadisleri daha sonra yaşça büyük sahâbîlerden alarak⁴² onların halk arasında yayılmasını sağlamıştır. Süleyman et-Teymî, Ebû Kılâbe, Müzenî, Katâde, İbrahim b. Meysere, Zührî, Yahya b. Saîd el-Ensârî gibi şahısların da aralarında yer aldığı pek çok kişi kendisinden hadis almıştır⁴³. Hz. Peygamber'den sonra uzun yıllar yaşayan Enes b. Mâlik yüz küsur yaşında hicrî 93 senesinde Basra yakınlarında vefat etmiştir⁴⁴.

Enes b. Mâlik'in Buhârî'de tekrarsız 268 hadisi yer almaktadır⁴⁵. Sahîhayn'da bulunan tekrarsız 318 hadisin 168'i "*müttefekun aleyh*" olup, geri kalan 80 hadis yalnız Buhârî'de ve 70 hadis de yalnız Müslim'de mevcuttur⁴⁶.

Bâki b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 2286 hadisi⁴⁷ bulunan Enes b. Mâlik'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir. Buhârî 900, Müslim 1067, Tirmizî 436, Nesâî 411, Ebû Dâvûd 347, İbn Mâce 341, Ahmed b. Hanbel 2624⁴⁸, Mâlik 37, Dârimî 167. **Toplam 6.330 hadis.**

5. Abdullah b. Abbas

Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olan İbn Abbas, aynı zamanda Resûlullah'ın eşi Meymûne'nin kız kardeşinin oğludur. İbn Abbas Hz. Peygamber'in vefatı sıralarında on üç yaşında olmasına rağmen, onun duasına mazdar olmuş⁴⁹ ve daha sonraki yıllarda tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde

42 a. mlf a.e., III, 396; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 238.

43 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 128; Zehebî, a.e., III, 396; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 238-239.

44 İbnü'l-Esîr, a.e., I, 129; Zehebî, a.e., a.yer; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 71-72; a.mlf., *Tehzîb*, I, 239.

45 Tokâdî, *Miftâhu's-Sahihayn*, s. 7; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 203.

46 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 388; Âmirî, *er-Riyâdu'l-müstetâbe*, s. 34. Zehebî yalnız Müslim'de yer alan hadislerinin sayısını 90 olarak göstermektedir (bk., Zehebî, a.e., III, 406) ki, bu rakam toplam sayı ile de bağdaşmamaktadır. Söz konusu bu durum daha sonra müstensih ya da matbaa hatasından kaynaklanmış olabilir.

47 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s. 39; İbnü'l-Cevzî, a.e., s. 363; Zehebî, a.e., a.yer.

48 *Müsned*'in Dâru'l-fîkr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Dervîş tahkikli numaralı neşrine göre Enes b. Mâlik'in söz konusu eserdeki hadis sayısı 2177'dir (bk., Ahmed b. Hanbel, IV, 197-581, VIII, 21.)

49 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 129; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 239; a. mlf., *el-İsâbe*, IV, 90, 91.

otorite sayılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra 58 yıl daha yaşamış, ondan duymadığı hadisleri başta babası, annesi, kardeşi Fadl ve halası Meymûne'den olmak üzere, Ebû Bekir, Ömer, Ali, Übey b. Ka'b, Abdurrahman b. Avf, Muâz, Hâlid b. Velîd, Ebû Zer, Üsâme b. Zeyd, Ebû Hüreyre, Âişe (r.a) gibi sahâbîlerden öğrenmiştir⁵⁰. Kendisinden, Abdullah b. Amr, Enes b. Mâlik, Ebû Ümâme, İkrime, Atâ'b. Ebû Rebâh, Mücahid, Amr b. Dînâr, Saîd b. el-Müseyyeb, Süleyman b. Yesâr, Tâvûs, Vehb b. Münebbih gibi şahısların da aralarında bulunduğu pek çok kimse hadis rivayet etmiştir⁵¹.

Hz. Ali onu Basra'ya vali tayin etmiş, o bu görevden Hz. Ali'nin şehit edilmesinden bir müddet önce ayrılmış ve Hicaz bölgesine geri dönmüştür. Son günlerini Mekke'de halka ilim öğreterek geçiren ve hadis öğrenip yaymak kendisinde adeta bir tutku haline gelmiş olan bu değerli sahâbî hicrî 68 yılında Tâif'te vefat etmiştir⁵².

Abdullah b. Abbas'ın Buhârî'de tekrarsız 217 hadisi yer almaktadır⁵³. Sahîhayn'da bulunan tekrarsız 234 hadisin 75'i "*müttefekun aleyh*" olup, geri kalan 110 hadis yalnız Buhârî'de ve 49 hadis de yalnız Müslim'de mevcuttur⁵⁴.

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 1660 hadisi⁵⁵ bulunan Abdullah b. Abbas'ın *Küttüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin tekrarları ile birlikte sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 782, Müslim 877, Tirmizî 417, Nesâî 550, Ebû Dâvûd 549, İbn Mâce 443, Ahmed b. Hanbel 2195⁵⁶, Mâlik 43, Dârimî 258. **Toplam 6.114 hadis.**

50 İbnü'l-Esîr, a.e., III, 194; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 180.

51 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, a.yer.

52 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* III, 195; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 181; a.mlf, *el-İsâbe*, IV, 94.

53 Tokâdî, *Miftâhu's-Sahîhayn*, s. 8; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 206.

54 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 395; Âmirî, *er-Riyâdu'l-müstetâbe*, s. 199.

55 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî) s. 40; İbnü'l-Cevzî, a.e., s. 363.

56 *Müsned*'in Dâru'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre Abdullah b. Abbas'ın söz konusu eserdeki hadis sayısı 1733'tür (bk.. Ahmed b. Hanbel, I, 460-800, VIII, 11-21).

6. Câbir b. Abdullah

Câbir de Enes b. Mâlik gibi Hz. Peygamber'in gözetimi altında yetişmiştir. Bâkî b. Mahled'de 1540⁵⁷, Ahmed b. Hanbel'de ise 1425 hadisi bulunmaktadır. Bu yüzden "*muksirûn*"un altıncı sırasına yerleştirilmiştir.

Câbir, Hz. Peygamber zamanında yaşının küçük olması sebebiyle Bedir ve Uhud savaşlarına katılmamış olsa da kendi ifadesine göre Hz. Peygamber'le birlikte on dokuz savaşa iştirak etmiştir⁵⁸. Onun vefatından sonra altmış yedi yıl daha yaşamış, Ebû Bekir, Ömer ve Ali, Ebû Ubeyde, Talha, Muâz b. Cebel, Ammâr b. Yâsir, Halid b. Velîd, Übey b. Ka'b, Ebû Hüreyre, Ebû Saîd el-Hudrî gibi sahâbîlerden hadis almış⁵⁹ ve zamanının büyük bir kısmını hadis yazmakla geçirmiştir.

Kendisinden pek çok kimse hadis rivayet etmiş olan Câbir'den hadis alanlar arasından Saîd b. el-Müseyyeb, Amr b. Dînâr, Muhammed b. el-Münkedir, Hasan el-Basrî, Ebû Sâlih es-Semmân, Atâ b. Ebû Rebâh, Urve b. Zübeyr, Mücâhid, Tâvûs gibi şahıslar sayılabilir⁶⁰. Ömrünün sonlarına doğru gözleri görmez olan Câbir b. Abdullah, hicrî 78 yılında Medine'de vefat etmiştir⁶¹.

Câbir b. Abdullah'ın Buhârî'de tekrarsız 90 hadisi yer almaktadır⁶². Sahîhayn'da bulunan tekrarsız 210 hadisin 58'i "*müttefekum aleyh*" olup, geri kalan 26 hadis yalnız Buhârî'de ve 126 hadis de yalnız Müslim'de mevcuttur⁶³.

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 1540 hadisi⁶⁴ bulunan Câbir'in *Kittüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir: Buhârî 324, Müslim 877, Tirmizî 207, Nesâî 318,

57 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî) s. 41; İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 194.

58 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 223. a.mlf., *Tehzîb*, I, 350. On yedi ve on sekiz savaşa katıldığı şeklinde de rivayetler bulunmaktadır (bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 257).

59 Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 189; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 350.

60 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 257; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 189-190; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 350.

61 İbnü'l-Esîr, a.e., I, 258; Zehebî, a.e., III, 194; İbn Hacer a.e., a.yer; a.mlf., *el-İsâbe*, I, 223.

62 Tokâdî, *Miftâhu's-Sahihayn*, s. 7; Ugan, *Dinî ve gayr-ı dinî rivayetler*, s. 203.

63 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 389; Âmirî, *er-Riyâdu'l-müstetâbe*, s. 44-45. Âmirî, İbnü'l-Cevzî'den farklı olarak Sahihayn'da 212 hadis bulunduğunu bunun da 60'ının "*müttefekun aleyh*" olduğunu söylemektedir.

64 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s. 41; İbnü'l-Cevzî, a.e., s. 363.

Ebû Dâvûd 292, İbn Mâce 272, Ahmed b. Hanbel 1425⁶⁵, Mâlik 15, Dârimî 109. **Toplam 3.835 hadis.**

7. Ebî Saîd el-Hudrî

Adı Sa'd b. Mâlik b. Sinan olup Hazrec kabilesine mensupdur. Suffe eh-linden olan ve hadis hâfızlarından sayılan Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in vefatından sonra 64 yıl daha yaşamış ve bu süre zarfında Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Zeyd b. Sâbî gibi sahâbîlerden hadis öğrenmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Cabir b. Abdullah gibi sahâbîlerin yanısıra, tâbîünden Nâfi, Ebû Sâlih es-Semmân, Saîd b. el-Müseyyeb, Atâ b. Yezîd el-Leysî, Atâ b. Yesâr, Hasan el-Basrî gibi şahıslar hadis almışlardır⁶⁶. Ebû Saîd el-Hudrî 80 küsur yaşında iken hicrî 74 yılında Medine'de vefat etmiştir⁶⁷.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin Buhârî'de tekrarsız 66 hadisi yer almaktadır⁶⁸. Sahîhayn'da bulunan tekrarsız 111 hadisin 43'ü "*müttefekun aleyh*" olup, geri kalan 16 hadis yalnız Buhârî'de ve 52 hadis de yalnız Müslim'de mevcuttur⁶⁹.

Bâki b. Mahled'in *Müsned*'inde mükerrerleri ile birlikte 1170 hadisi⁷⁰ bulunan Ebû Saîd'in *Kütüb-i Tis'a*'da yer alan hadislerinin sayısı ve kitaplara dağılımı şu şekildedir.: Buhârî 221, Müslim 457, Tirmizî 183, Nesâî 173, Ebû Dâvûd, 177, İbn Mâce 201, Ahmed b. Hanbel 1162⁷¹, Mâlik 22, Dârimî 81. **Toplam 2.677 hadis.**

"*Muksirûn*" ile ilgili hadis sayılarını zikrederken, İbn Hazım'ın verdiği rakamlarla⁷² birlikte, Hadis CD'de yer aldığı şekliyle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen rakamları mukayese ederek yeni bir sıralama yapmış bulunuyoruz. Bu sıralamada daha çok hadis bulunan müsned esas alınmıştır. Buna

65 *Müsned*'in Dâru'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre Câbir b. Abdullah'ın söz konusu eserdeki hadis sayısı 1187'dir (bk., Ahmed b. Hanbel, V, 5-221. VIII, 9-10).

66 Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 169.

67 İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 85-86.

68 Tokâdî, *Miftâhu's-Sahihayn*, s. 7; Ugan, *Dînî ve gayr-i dînî rivayetler*, s. 204.

69 İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 392; Âmirî, *er-Riyâdu'l-müstetâbe*, s. 100-101.

70 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), İbnü'l-Cevzî, a.e., s. 363; Zehebî, a.e., III, 171.

71 *Müsned*'in Dâru'l-fikr tarafından yapılan Abdullah Muhammed ed-Derviş tahkikli numaralı neşrine göre Ebû Saîd el-Hudrî'nin söz konusu eserdeki hadis sayısı 956'dır (bk., Ahmed b. Hanbel, IV, 5-195).

72 İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbe* (Kisrevî), s. 37-42.

göre “*muksirûn*”un, Bâkî b. Mahled ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’lerinde mükerrerleri ile birlikte yer alan rivayetlerinin toplam sayısı şu şekildedir:

	Bakî b. Mahled	Ahmed b. Hanbel
Ebû Hüreyre (ö. 58/677)	5374	429 ⁷³
Hiz. Âişe (ö. 58/677)	2210	270 ⁷⁴
Abdullah b. Ömer (ö. 73/692)	2630	237 ⁷⁵
Enes b. Mâlik (93/711)	2286	262 ⁷⁶
Abdullah b. Abbas (68/687)	1660	219 ⁷⁷
Câbir b. Abdullah (74/693)	1540	142 ⁷⁸
Ebû Sa’îd el-Hudrî ⁷⁹ (64/683)	1170	116 ⁸⁰

73 Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde Ebû Hüreyre’nin 3848 (bk., Okıç, *Hadis Meseleleri*, s. 31) ya da 3879 hadisi bulunduğu söylenmektedir (bk., Ömeri, *Bakî b. Mahled*, s. 25). Üstelik bu haber çoğu yerde İbnü’l-Cevzî’ye atfedilmektedir. Fakat biz bu araştırmamız sırasında İbnü’l-Cevzî’nin herhangi bir eserinde, Ebû Hüreyre’nin Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer alan hadis sayısı konusunda bir sözüne rastlayamadık. Ancak Ahmed Muhammed Şâkir, İbnü’l-Cevzî’nin “*muksirûn*”la ilgili Bâkî b. Mahled’in *Müsned*’ine dayanarak verdiği rakamların yanısıra Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde Hiz. Âişe hariç “*muksirun*”la ilgili kendi saydığı rakamları zikretmektedir. Dolayısıyla 3848 rakamı İbnü’l-Cevzî’ye değil, Muhammed Şâkir’e aittir. O ayrıca Hiz. Âişe’nin *Müsned*’deki hadislerini saymadığını da belirtmektedir (bk. Şâkir, *el-Bâis*, s. 1982).

74 “*Muksirûn*” sıralamasında bugüne kadar Bakî b. Mahled’in *Müsned*’i esas alınarak Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Malik’ten sonra dördüncü olarak Hiz. Âişe gösterilirken (bk., İbnü’l-Cevzî, *Telkîh*, s. 363. krş. Okıç, *Hadis Meseleleri*, s. 44-45; Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 77; Aşık, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, s. 116), biz burada Hiz. Âişe’yi ikinci sırada göstermek durumundayız. Çünkü Hiz. Âişe’nin, Ahmed İbn Hanbel’in *Müsned*’indeki hadislerinin sayısı iddia edildiği gibi 1340 (Ömeri, *Bakî b. Mahled*, s. 25) değil, aksine 2707 hadistir. Bu yüzden bu sıralamada Hiz. Âişe’nin, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik’ten önce zikredilmesi gerekmektedir.

75 A. Muhammed Şâkir, Abdullah b. Ömer’in İbn Hanbel’in *Müsned*’inde 2019 hadisi olduğunu söylemektedir (bk., *Şâkir el-Bâis*, s. 182).

76 Bir başka tesbite göre bu sayı 2178’dir (bk., a. mlf., a. yer).

77 Bir başka tesbite göre bu sayı 1692’dir (bk., a. mlf., a. yer).

78 Bir başka tesbite göre bu sayı 1206’dır (bk., a. mlf., a. yer).

79 Ahmed b. Hanbel. “Şu altı kişi Hiz. Peygamber’in sahâbesi içerisinde en fazla hadis rivayeti olan ve uzun ömürlü olan kimselerdir: 1. Ebû Hüreyre, 2. İbn Ömer, 3. Hiz. Âişe, 4. Câbir b. Abdullah, 5. İbn Abbas, 6. Enes (r.a.). Bunlar içerisinde de en çok hadisi olan Ebû Hüreyre’dir. Ondan pek çok sika râvî hadis almıştır.” demek suretiyle bu sayıyı 6’ya indirir ve Ebû Sa’îd el-Hudrî’yi saymaz. (bk., İbn Salah, *Mukaddime*, s. 492). İbn Kesîr ise Ahmed b. Hanbel’in aksine Ebû Sa’îd el-Hudrî de dâhil bu 7 kişiye ilave olarak İbn Mes’ud ve Abdullah b. Amr b. As’ı da dâhil eder. Fakat her ikisinin de Bakî b. Mahled’in *Müsned*’inden nakledilen hadislerinin sayısı bine ulaşmaz. İlkinin hadisleri 848, diğerinin ise 700’dür (bk., Şehâvî, *Fethu’l-muğîs*, III, 98).

80 A. Muhammed Şâkir’e göre (*el-Bâis*, s. 182) bu sayı 958’dir.

"*Muksîrûn*"a dâhil sahâbîler ve hadis sayıları *Müsned*'deki rakamlar gözönünde bulundurularak büyükten küçüğe sıralandığı takdirde şu sonuç ortaya çıkmaktadır: 1. Ebû Hüreyre 5.374 hadis, 2.Hz. Âişe 2.707 hadis, 3 Abdullah b. Ömer 2.630 hadis, 4. Enes b. Mâlik 2.624 hadis, 5. Abdullah b. Abbas 2.195 hadis, 6.Câbir b. Abdullah 1.540 hadis, 7.Ebû Saîd el-Hudrî 1.170 hadis.

Yukarıda zikredilen bu rakamlara bakarak adı geçen sahâbîlerin Hz. Peygamber'den bu kadar hadis rivayet ettikleri yargısına varmak son derece yanlıştır. Meselâ bu rakamlara bakarak "*Ebû Hüreyre 5374 hadis rivayet etmiştir.*" ya da "*Ebû Hüreyre 5374 hadis bilirdi*" demek hadis ilmi açısından tutarlı bir söz değildir. Çünkü Ebû Hüreyre'nin veya Hz. Âişe'nin ya da herhangi bir sahâbenin bildiği ve rivayet ettiği hadis sayılarını kitaplara bakarak tahmin etme imkânına sahip değiliz. Şu kadar var ki, mevcut eserleri incelemek suretiyle bu şahısların kaç tane hadisinin kitaplara geçtiği konusunda bir bilgi edinmek mümkündür.

Diğer taraftan hadis râvilerinin herhangi bir kitapta geçen hadislerini mükerrerleri ile birlikte hesap ederek bir sıralama yapmak da çok büyük bir anlam taşımamaktadır. Çünkü bir hadis kitabında sözgelimi A sahâbînin yüz hadisi beşer defa tekrarlamak suretiyle beş yüz hadis ederken, B sahâbînin yüz hadisi onar defa tekrarlamak suretiyle bin hadise ulaşmış olabilir. Bu durumda "*B, A'dan daha çok hadis rivayet etmiştir*" yada "*B, A'dan daha çok hadis biliyor*" sonucunu çıkarmak doğru değildir. Bunun yerine, "*Falanca kitapta A'nun tekrarları ile birlikte beş yüz hadisi, B'nin tekrarları ile birlikte bin hadisi yer almaktadır*" şeklinde söylemek ilmî gerçeklere daha uygun olacaktır. Kaldı ki, hadislerin tekrarlı sayılarını ifade eden bu rakamlardan hareketle bir sahâbînin çok, diğer bir sahâbînin az hadis rivayet etmiş olduğunu iddia etmek hiç de isabetli bir usûl değildir. Çünkü bir müellif, çok hadis rivayet etmiş olan bir sahâbînin hadislerinin tamamına ulaşamayacağı gibi, öte yandan az hadis rivayet etmiş bir sahâbînin hadislerini kitabının pek çok yerinde tekrarlamak suretiyle çoğaltmış da olabilir. Dolayısıyla sahâbîlerin bildiği ve rivayet ettiği hadis sayısı ile, kendilerinden rivayet edilen hadis sayısı birbirinden farklı hususlardır. Konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerde bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

“*Muksirûn*” içerisinde yer alan yedi kişinin mükerrerleri ile birlikte rivayet edilen hadislerin sayısını Bakî b. Mahled’in *Müsned*’ini esas alarak topladığımız zaman 16.870 hadis; Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ini esas alarak topladığımız zaman 17.787 hadis yapmaktadır. Ancak hemen belirtmemiz gerekir ki, bu sayıların büyük bir kısmı tekrardır. Nitekim Ahmed Muhammed Şâkir, Ebû Hüreyre’nin, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen hadislerini incelediğini, buna göre Ebû Hüreyre’nin *Müsned*’deki tekrarsız hadis sayısının 1.579 olduğunu söylemektedir⁸¹. Oysa daha önce de işaret edildiği gibi İbn Hanbel’in *Müsned*’inde mükerrerleri ile birlikte bu sayı 4.297’ye çıkmaktadır.

Diğer taraftan Ziyaurrahman el-A’zamî de Ebû Hüreyre ile ilgili zikredilen hadis sayılarının ne kadar bir tekrar içerdiğini şu sözleri ile ifade etmektedir: “*Ebû Hüreyre’nin Ahmed b. Hanbel’in Müsned’indeki rivayetleri 313 sayfa içerisinde tekrarlarıyla birlikte 5.000’den fazladır. Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i ile birlikte Kütüb-i Sitte’deki diğer kitapları (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce) inceledim Ebû Hüreyre’nin bütün hadislerini tesbit ettim. Buna göre onun yedi kitaptaki hadislerinin tekrarsız sayısı 1.336 hadisi geçmemektedir*⁸².”

Bizim kanaatimize göre de bütün bu râvilerin mükerrer rivayetleri çıkarılarak bir sayım yapılacak olsa, sözkonusu rakamlar en az beş-altı kat daha azalacaktır. Bu yedi sahâbî (*muksirûn*), *Kütüb-i Tis’a*’da yer alan toplam hadis sayılarına göre büyükten küçüğe doğru sıralandığı takdirde şu tablo ortaya çıkmaktadır: 1.Ebû Hüreyre 11.358, 2.Hz. Âişe 7.713, 3.Abdullah b. Ömer 7.337, 4. Enes b. Mâlik 6,330, 5. Abdullah b. Abbas 6.114, 6.Câbir b. Abdullah 3.835, 7.Ebû Saîd el-Hudrî 2.677 hadis.

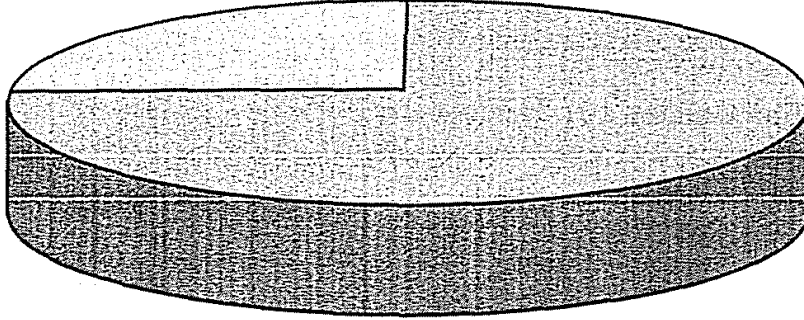
Görüldüğü gibi Bakî b. Mahled ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’lerinde yer alan hadis sayılarına göre yapılan sıralama ile *Kütüb-i Tis’a*’da yer alan toplam hadis sayılarına göre yapılan sıralamada “*muksirûn*”un yerleri değişmemektedir. Kanaatimizce günümüzde “*muksirûn*” sıralaması yapılırken ve hadis sayıları zikredilirken artık bu tesbitler esas alınmalıdır.

81 Şâkir, *el-Bâis*, s. 183; a.mlf., *Şerhu Elfiye*, s. 220-221.

82 A’zamî, Ziyaurrahman, *Ebû Hüreyre*, s. 76.

“*Muksirûn*”a dâhil sahâbîlerin Hadis CD’ye göre *Kütüb-i Tis’a*’da yer alan hadislerin tamamını topladığımızda 45.264 hadis yapmaktadır. *Kütüb-i Tis’a*’da mükerrerleri ile birlikte toplam hadis sayısı 62.169’dur. Her iki rakam mukayese edildiği takdirde, bu yedi sahâbînin rivayetleri, sözkonusu eserlerdeki toplam hadis sayısının yaklaşık dörtte üçü oranındadır. Aşağıdaki tabloda bu durum daha net olarak görülmektedir.

Diğer raviler	Muksirun
16.905 hadis	45.264 hadis
%27	%73

Kütüb-i Tis’a’da yer alan hadislerin muksirun ve diğer raviler arasında dağılımı

Tablodan da anlaşıldığı gibi, “*muksirûn*” içerisinde yer alan sahâbîlerin rivayetleri diğerlerine oranla oldukça fazladır. Diğer hadis kitaplarındaki rivayetler de incelendiğinde bu tablonun pek değişmeyeceği açıktır. Buradan hareketle hadis kitaplarında yer alan hadislerin ekseriyetinin “*muksirûn*”dan rivayet edilen hadislerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak yukarıdaki ifademizi yinelemek gerekirse, bu durum, yedi kişinin en çok hadis bilen sahâbîler olduğu anlamına gelmez. Sözkonusu bu kişilerden daha fazla hadis bildiği halde rivayetleri bize daha az intikal etmiş sahâbîler de bulunabilir ki, bu ayrıca ele alınması gereken bir husustur⁸³.

83 Bu konuda bk. Mustafa Karataş, *Rivayet Tekniği Açısından Hadislerin Artması ve Sayısı*, s. 154-158. (M.Ü. Sos. Bil. Ens., 1998, Basılmamış Doktora Tezi).

BİBLİYOGRAFYA

- ÂMİRÎ, Yahya b. Ebû Bekir el-Âmirî el-Yemenî, *er-Riyâdu'l-müstetâbe fî cümleti men ravâ fî's-Sahâhayn mine's-sahâbe*, Beyrut 1979.
- ÂŞIK, Nevzat, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, İzmir 1981.
- A'ZAMÎ, Muhammed Ziyâurrahman el-A'zamî, *Ebû Hüreyre fî dav'i merviyâtihî dirâsetun mukârenetun fî mieti hadîs min merviyâtihî*, Beyrut 1399/1979.
- ACCÂC, Muhammed Accâc el-Hatîb, *Ebû Hüreyre Râviyyetü'l-İslâm*, Kahire 1402/1982.
- AHMED b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul 1982.
- AHMED Emin, *Fecru'l-İslâm*, Beyrut 1975.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, I-VIII, İstanbul 1981.
- CEZÂİRÎ, Tâhir el-Cezâirî ed-Dimeşkî, *Tevcîhu'n-nazar ilâ usûli'l-eser* (nşr. Abdülfettah Ebû Gudde), I-II, Halep 1416/1995.
- EBÛ Reyve, Mahmud Ebû Reyve, *Şeyhu'l-madîre Ebû Hüreyre*, Kahire ts. (Dâru'l-meârif).
- _____, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, Hadis Müdafaası (çev. Muharrem Tan), Yöneliş Yay., İstanbul 1988.
- HAMÎDULLAH Muhammed, *Muhtasar Hadis Târihi ve Sahîfa-i Henmâm İbn Münebbih* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1967.
- _____, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I-VIII, Beyrut ts. (Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye).
- İBN Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-VI, Beyrut 1412/1991.
- İBN Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülûsî, *Esmâü's-sahabeti'r-ruvât ve mâ li külli vâhidetin mine'l-aded* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasen), Beyrut 1412/1992.
- İBN Kayyım, Şemseddîn Muhammed b. Ebî Bekir b. Kayyım el-Cevziyye, *el-Vâbilü's-sayyib mine'l-Kelimi't-tayyib* (nşr. Muhammed Abdurrahman Avad), Kahire 1408/1987.
- İBN Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-IX, Beyrut 1410/1990.
- İBN Teymiyye, Takiyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Teymiyye, *'İlmü'l-hadîs* (nşr. Mûsâ Muhammed Ali), Beyrut 1405/1985.

- İBNÜ'L-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser fi 'uyûni't-târîh ve 's-siyer*. Karaçi ts. (İdâretü ihyâ's-sünne).
- İBNÜ'L-Esîr, Ali b. Muhammed b. Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rîfeti's-sahâbe*, I-V, Beyrut ts. (Dâru ihyâ't-türâsi'l-Arabî).
- İBNÜ'S-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahmân İbnü's-Salâh, *Mukaddimetü İbni's-Salâh ve Mehâsimü'l-İstılâh* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire ts. (Dâru'l-me'ârif).
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Ebû Hüreyre", *DİA*, X, 160-167.
- KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *Hz. Peygamberin Yönetimi: et-Terâtibü'l-idâriyye* (nşr. Ahmet Özel), I-III, İstanbul 1993.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Târîhi*, Ankara 1988.
- MÛSEVÎ, Şerefüddîn el-Mûsevî, *Ebû Hüreyre*, Beyrut 1406/1986.
- NEVEVÎ, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Sahihi Müslim b. el-Haccâc*, I-XVIII, Beyrut 1407/1987.
- OKIÇ, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959.
- ÖMERÎ, Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *Bakî b. Mahled el-Kurtubî ve mukaddimetü Müsnedih ('Adedu mâ li külli vâhudin mine's-sahâbeti mine'l-hadîs)*, Medine 1404/1984.
- SÂLIHÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Abdülhadî ed-Dimeşkî es-Sâlihî, *Tabakâtü 'ulemâi'l-hadîs* (nşr. Ekrem el-Bûşî), I-II, Beyrut 1409/1989.
- SEHÂVÎ, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *Fethu'l-muğîs şerhu Elfiyeti'l-hadîs* (nşr. Salâh Muhammed muhammed 'Uveysa), I-III, Beyrut 1414/1993.
- SÜYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tabakatü'l-huffâz*, Beyrut 1403/1983.
- ŞÂKİR, Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâisü'l-hasîs şerhu İhtisâri'ulâmi'l-hadîs*, Beyrut 1403/1983.
- _____, *Elfiyetü's-Süyûtî fi'l-ilmî'l-hadîs*, Beyrut ts. (Dâru Kâtib ve kitâb).
- _____, *Selâse kütüb 'ani'l-Müsned li'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 1412/1992.
- TOKÂDÎ, Muhammed eş-Şerîf b. Mustafa et-Tokâdî, *Miftâhu's-Sahihayn: Buhârî ve Müslim*, Beyrut 1395/1975.
- UGAN, Zakir Kâdiri "Dinî ve gayr-i dinî rivayetler". *Dâru'l-fünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmuası*, I/4, İstanbul 1926, s. 132-210.

UĞUR, Mücteba, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, Ankara 1996.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zchebî, *Siyerü A'lâmi'n-nübelâ'* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-XXV, Beyrut 1410/1990.

_____, *Târîhu'l-İslâm: es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmûrî - Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr.), Beyrut 1407/1987.